

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Qosimov Fayzullo Muhammadovich

BDPI dotsenti, p.f.n.

Fayzullayeva Sarvinoz Nabi qizi BuxDUPI 2-bosqich magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada hozirgi zamon boshlang'ich sinf o'qituvchisi sifatлари, o'quvchilar egallashi kerak bo'lgan bilimlar haqida fikr yuritilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik savodxonlikni rivojlantirishning ahamiyati yoritilib, topshiriqlardan namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Xalqaro tadqiqotlar, zamonaviy axborot texnologiyalari, matematik savodxonlik, xorijiy tajribalar, Milliy o'quv dasturi, matematik topshiriqlar

Buyuk musiqashunos olim Chaykovskiy matematika haqida "Agar matematika go'zal bo'lmaganda edi, ehtimol matematikaning o'zi ham mavjud bo'lmasdi. Aks holda qanday kuch insoniyatning buyuk daholarini bu qiyin fanga torta olardi" degan fikrni aytgan.

Hozirgi davrda Respublikamizda ta'limning barcha sohalari bilan bir qatorda umumiy o'rta ta'lim ham uzluksiz rivojlanishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratilmoqda. Shu jumladan, hukumatimiz tomonidan ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar, qabul qilinayotgan qator me'yoriy hujjatlar, qarorlarda maktablarda o'qitishni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarishda qator tadbirlar olib borilmoqda. Xususan, boshlang'ich ta'limda o'qitishga alohida e'tibor qaratilib, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini zamon talablari asosida malakali, yetuk kadr qilib tayyorlash bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir. Shuni hisobga olgan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev quyidagicha ta'kidlaydilar: "Maktab o'quv dasturlarini ilg'or xorijiy tajriba asosida takomillashtirish, o'quv yuklamalari va fanlarni qayta ko'rib chiqish, ularni xalqaro standartlarga moslashtirish, darslik va adabiyotlar sifatini oshirish zarur..." Darhaqiqat, hozirgi zamon umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'qituvchilari fan asoslari bilan qurollangan, dunyoqarashi keng, pedagogika, psixologiya va fanlarni o'qitish metodikasini chuqur o'zlashtirgan zamonaviy texnologiyalardan xabardor shaxs bo'lishi kerak. Ma'lumki, boshlang'ich ta'lim jarayoni juda murakkab jarayondir. Bu jarayonni hozirgi kunda davr talabi asosida tashkil etish, ya'ni uzluksiz ta'lim tizimida uzviylikni ta'minlash boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan katta mas'uliyat, mashaqqat, bilim va salohiyat talab etadi. Hozirgi zamonaviy boshlang'ich sinf o'qituvchisi quyidagi sifatlarga ega bo'lishi kerak deb hisoblaymiz:

- Bolani sevish
- Keng dunyoviy bilimlarga ega bo'lishi
- Psixolog, haqiqiy pedagog

- Fanlarni o'qitish metodikasi bilimdoni
- Zamonaviy axborot texnologiyalar savodxonlari
- Chet tillaridan xabardor
- Zamonaviy o'quv qurollari, ko'rgazma qurollar bilan qurollangan
- Ta'limga oid yangiliklar, qarorlardan xabardor
- Ta'limga oid xalqaro dasturlarni qo'llashga tayyor
- Zamonaviy o'qitish talablaridan xabardor...

O'quvchi barcha kasb egasini o'qituvchida ko'ra bilishi lozim. G'amxo'rligida-shifokorni, donoligida- ustozni, tejamlligida- hisobchini, mehnatkashligida- dehqonni, saranjomlikda- harbiy xizmatchi, bilimlar poydevorini qurishda- quruvchini, yetuk bilimlarga yo'l izlashidada- ixtirochini, yaratuvchilikda- tikuvchini va hokazo. O'quvchi kelajakda qaysi sohani egallashi, qaysi kasbni egallashida boshlang'ich sinf o'qituvchisining roli katta. 1-4-sinflar- bu o'quvchi sifatida egallashi mumkin bo'lgan bilimlar poydevori bo'lishi bilan birga, butun hayoti davomida egallashi lozim bo'lgan bilimlarning 75%ini egallaydi. Bu davrda o'quvchi barcha dunyoviy va qisman diniy bilimlar haqida ham elementar bilimlarga ega bo'ladilar.

Ilk maktab yoshidayoq o'quvchi o'rganuvchi sifatida barcha fanlarga sekin-asta kirib, ularni o'zlashtirib boradi. Xususan matematika fani asosida boshqa fanlar ham bola tasavvurida shakllana boradi. Matematikaga qiziqish bolada, avvalo, oilada shakllanadi. 3-4 yoshidayoq sanoqni, o'rinni, tartibni, o'lchovni farqlay boshlaydi. Qushlarning soni, uylarning joylashuv o'rni, aka-opalarning tartibi, "orqada-oldinda", "katta-kichik" tushunchalarini ayta oladi. Bu bilimlarni rivojlantirish, matematik savodxonlikni shakllantirish boshlang'ich sinf o'qituvchisining zimmasida bo'ladi.

Matematik savodxonlik – bu shaxsning turli hayotiy vaziyatlar (kontekstlar) va masalalar ustida matematik mulohaza yuritish, berilgan muammoni matematika yordamida ifodalay olish, muammoni yechishda matematikani qo'llay olish va olingan natijalardan muammoning yechimini talqin qilish va baholashda foydalana olish qobiliyatidir. U hodisalarni tavsiflash, tushuntirish va oldindan aytib berish uchun tushunchalar, algoritmlar, dalillar va vositalarni o'z ichiga oladi. U insonlarga matematikaning olamdagi o'rnini tushunishga hamda yaratuvchan, qiziquvchan va o'zini o'zi tahlil qiladigan XXI asr fuqarolariga zarur bo'lgan asoslangan hukm va qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Matematik savodxonlik har bir kishiga matematika olamini tushunishga, uning inson hayotida tutgan o'rni va ahamiyatini anglashga, faol, mulohazali va ishning kozini biladigan (konstruktiv) shaxs uchun zarur bo'lgan, asosli mulohazalar yuritish orqali maqbul qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini o'zida shakllantirishga xizmat qiladi.

Matematik savodxonlik aniq hisob- kitoblarga asoslangan holda shaxsiy, kasbiy, oilaviy va iqtisodiy rejalarni tuza olish, kundalik hayotda turli diagramma, chizma va modellarni o'qiy bilish, inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan qulay sharoitga

olib keladigan fan- texnika yangiliklaridan foydalana olish layoqatini shakllantirishni nazarda tutadi.

Mazkur bilimlar matematika fani asosida barcha fanlar orqali o'quvchilarda matematik savodxonlikni shakllantiradi. Matematika olamni bilishning asosi bo'lib, tevarak-atrofdagi voqea-hodisalarning o'ziga xos qonuniyatlarini ochib berish, ishlab chiqarish, fan-texnika va texnologiyaning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Shunday ekan, boshlang'ich sinfda matematikani o'rganish, matematik savodxonlikni shakllantirish yuksak bilimlarni egallashda poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Hozirda yangi Milliy o'quv dasturi asosida ishlab chiqilgan yangi taraqqiyot darsliklari xalqaro standartlarga to'liq mos holda yaatilmog'ida. Unda keltirilgan qiziqarli topshiriqlar, misol-masalalar, boshqotirmalar, grafiklar, jadvallar, audio topshiriqlar o'z-o'zidan bolani fikrlashga undaydi, dars faoliyatiga bolani erkin fikrlashini ta'minlaydi. Ammo, boshlang'ich sinf o'qituvchisi bular bilan cheklanib qolmasligi lozim. O'qituvchi qo'shimcha mashg'ulotlar, to'garaklar tashkil etib, bolani matematika olamiga jalb etishi, qo'shimcha topshiriqlar orqali bolada matematik dunyoqarashni shakllantirishi kerak. O'quvchilar qoriyona yod olishdan mustaqil fikrlashga o'tishlari lozim. O'rganilishi lozim bo'lgan bilimlarni o'quvchi o'zlashtirib, xulosani mustaqil chiqara olishi, keng fikr yuritib qaror qabul qila oladigan darajada savodxon bo'lmog'i lozim. Bularga erishish uchun o'qituvchi juda ko'p mehnat qilishi, darslar samarali tashkil etilishi, dars soatlaridan ko'zlangan maqsadga erishilishi, o'qituvchi kuchli metodik bilimga ega bo'lishi, darsni noan'anaviy turli texnologiya hamda metodlar orqali tashkil etib o'quvchilarni matematikani sevishga o'rgatishi lozim. Shundagina o'quvchilarning matematik savodxonligini shakllantirib, o'quvchilarga matematikani egallash sari yo'l ochib bergan bo'ladi.

Matematik savodxonlikni shakllantirish bilan birga uni baholash ham muhim ahamiyatga ega. Bunda hozirgi zamon xalqaro baholash dasturlari qo'l keladi. Bu albatta, katta maktab yoshidagi o'quvchilar uchun moslangan dastur, Ammo, ulardan andoza olgan holda ilk maktab davrlarida beriladigan bilimlarga hamohang tarzda baholay borish ta'limda yuqori natijalarga erishishni ta'minlaydi. Xalqaro baholash tadqiqotlarida ham yuqori ko'rsatkichlarni egallashga zamin bo'ladi. Buning uchun o'qituvchi har bir darsda yoki mustahkamlash darslarida murakkab topshiriqlar tizimini ishlab chiqishi lozim. Topshiriqlarning qiyinlik darajasi ballar bilan belgilanib, xalqaro baholash tadqiqotlaridan andoza olinsa, a'lo natija beradi, nazarimda. Quyida shunday topshiriqlardan namunalar ko'ramiz:

Sinf: 2-sinf

Mavzu: Namuna bo'yicha ketma-ketlikni davom ettirish

Topshiriq: Ketma-ketlikni davom ettiring.

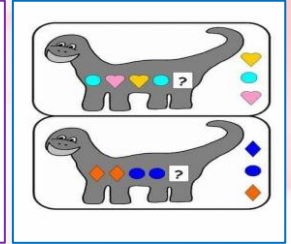
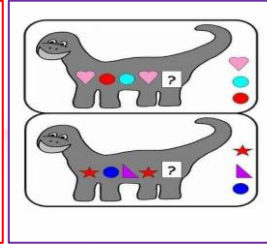
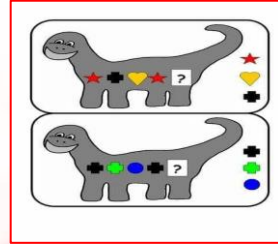
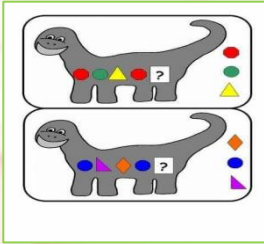

Sinf: 3-sinf

Mantiqiy topshiriq

Topshiriq: Yetmayotgan shaklni toping

Bunday topshiriqlar asosida o'quvchida dars faoliyatiga qiziqish uyg'otish bilan birga uning dunyoqarashi, mantiqiy fikrlash-kreativlikning rivojlanishiga erishiladi. Chunki o'quvchi bunday topshiriqni mustaqil bajaradi. Bundan tashqari dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarda boshqotirmali savollar, matematik labirintlar, arifmetik fokuslar, matematik topishmoqlar, "ajoyib" kvadratlar, she'riy matematik topishmoqlar, jumboqli masalalar, matematik askiyalar, zakovat o'yinlari, quvnoq musobaqalar, grafikli mashqlar ham o'quvchining tafakkurini konkretan abstraktga o'tish, zarur umumlashtirishlarni qila olish qobiliyatini rivojlantirish, dunyoqarashini shakllantirish, matematik savodxonligi o'stirish orqali topshiriqlarni bajarishga yo'l izlay olish, muammoli vaziyatlarda muhim qarorlar qabul qila olishga o'rgatish bilan o'quvchini hayotiy tajribalarga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimova, M. M., & Usmonova, Z. U. (2022). BOSHLANG 'ICH SINFDAN MATEMATIKA O 'QITISH JARAYONIDA O 'QUVCHILARDA TEJAMKORLIK KO 'NIKMASINI TARKIB TOPTIRISH. PEDAGOGS jurnali, 1(1), 75-77.
2. Qosimov, F. M., & Qosimova, M. M. (2022). MATEMATIKADAN IJODIY O 'QUV TOPSHIRIQLARINING METODIK XUSUSIYATLARI. BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI, 2(2), 206-211.
3. Qosimov, M. F., & Kasimov, F. F. (2021). Methods of teaching to solve non-standard problems. Middle European Scientific Bulletin, 11.

4. Muhammedovich, Q. F., & Muhammedovna, Q. M. (2022). BOSHLANG'ICH SINFDA ORTA ARIFMETIK SONNI TOPISHGA DOIR MASALALAR YECHISHGA O'RGATISH METODIKASI. BARQARORLIK VA ETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAIN ILMIIY JURNALI, 2(4), 358-362
5. Moxinur Saidova, Sarvinoz Fayzullayeva (2022). BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING MATEMATIK SAVODXONLIGINI O'STIRISHDA RAQAMLARNI O'RGATISHNING INTEGRATSION VA INNOVATSION YONDASHUVI. JAMIYAT VA INNOVATSIYALAR XALQARO JURNALI, 118-126
6. Fayzullayeva S.N., Muxammedova M.I. O'QUVCHILAR MATEMATIK SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISH VA BAHOLASHDA PISA TADQIQOTLARINING O'RNI. OBRASOVANIEB NAUKA I INNOVATSIONNIYE IDEI V MIRE международный научно-образовательный электронный журнал, 27-30
7. 3- sinf matematika darslik, Toshkent-2022